

גמישות בניין הכוח והפעלתו בעימות מוגבל: חיל התותחנים כמקרה בוחן

במהלך העימות הנוכחי עם הפלסטינים הוכשרו יחידות התותחנים למלא משימות חי"ריות מובהקות. בכך הן מאפשרות ליחידות החי"ר עצמן להתכונן למשימות מורכבות יותר. הגישה הזאת היא האנטיתזה של הגישה ששלטה בצה"ל עד לא מכבר, ולפיה לכל בעיה ספציפית יש להקים יחידה ספציפית ולא לדרוש מהחיילים ומהיחידות להיות מסוגלים למלא מגוון רחב של תפקידי לחימה

סרן ניר וסרן יואב

רוב פעולות הגמול ולאחר מכן הוסבה לגדוד חי"ר בחטיבת הצנחנים¹. מאוחר יותר הוקמה סירת שקד כיחידת ביטחון שוטף מיוחדת ונוספו עליה גם סירת חרוב ואגוז. בשנות ה-70 הוקמו יחידות ייעודיות ללחימה בטרור ובגרילה –

רימון וזיקית, שקדמו לשמשון ולדובדבן של היום. בשנות ה-90 הוקמה בשנית יחידת אגוז, הפעם לשם לחימה נגד גרילה (ארגון החיזבאללה) בשטח הסבוך וההררי בלבנון. למרות הצלחותיהן הטקטיות של היחידות האלה אז והיום עולה השאלה מהו ייעודן הבסיסי – לא רק במציאות של בעיה נקודתית או של לוחמה קונוונציונלית נמוכת עצימות². הקמתה של יחידה חדשה "מיוחדת" אינה מצריכה רק הקצאת משאבים רבים – בעיקר כוח אדם וכסף – אלא גם דורשת יצירת תורות לחימה וטכניקות

קרביות ייחודיות לפתרון הבעיה או הצורך המבצעי שלשמשן הוקמה.

המציאות הביטחונית היומיומית שבה מצוי צה"ל זה שנים רבות הפכה להיות מורכבת יותר עם תחילתה של הלחימה המוגבלת נגד ארגוני הטרור הפלסטיניים. לצד פעילויות ההכשרה והאימונים של כלל כוחות הצבא לקראת מלחמה גבוהת עצימות "קלסית", נאלץ צה"ל להמשיך לבצע פעילויות ביטחון שוטף רבות, החל מפעילויות על קו התפר ושמירה על הגבול וכלה בהפעלת כוחות רבים למבצעים יזומים, דוגמת מבצע "חומת מגן". כל זאת עליו לבצע תוך שהתקציב העומד לרשותו הולך ומצטמק וכך גם מספרי המגויסים. מצוקת התקציב וכוח האדם מאלצת את הצבא למצוא פתרונות גמישים יותר למיצוי משאביו על מנת לעמוד במשימות ההגנה על אזרחי מדינת ישראל.

בספטמבר 2000 פרץ עימות מזוין בין ארגוני הסירוב הפלסטיניים – החמאס, הג'יהאד האיסלאמי ואחרים – לבין מדינת ישראל. הארגונים ניהלו בתוך הערים והכפרים הפלסטיניים לוחמת גרילה, שכללה הפעלת מטענים,

מארבים וירי צלפים. הלחימה הזאת מתנהלת בין צה"ל – צבא סדיר, כבד ומסורבל – נגד ארגוני טרור צבאיים למחצה, המורכבים בעיקר מיחידות קטנות ומכנופיות אזוריות. סוג הלחימה הזה מתרחש לצד פיגועי טרור רבים בתוך שטח ישראל נגד תושביה. מתוך ההכרה כי העימות בצורתו הנוכחית לא עומד להסתיים בעתיד הקרוב, החל צה"ל לפעול על מנת להתייעל בהפעלת כוחותיו, בשיטות הלחימה, באמצעי הלחימה ובמיצוי כוחותיו תוך הימנעות

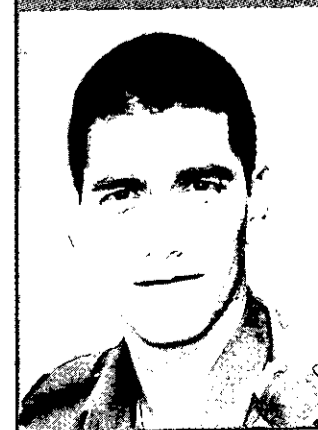
משחיקה של כוחות המילואים. לצורך זה הוא גם הקים יחידות חדשות והסב יחידות קיימות ללוחמה נמוכת עצימות.

הצורך והמענה

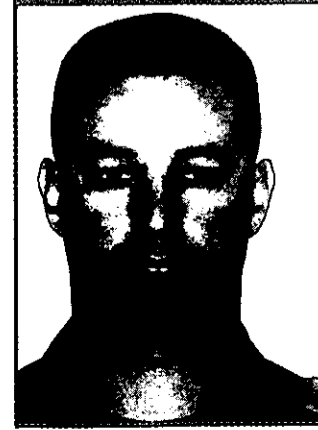
מאז הוקם במאי 1948 אימץ צה"ל את הנוהג להקים יחידות מיוחדות לפתרון בעיות אד הוק. כך, למשל, הוקמו יחידת נחיתה ימית תוך כדי מלחמת העצמאות, יחידה 101 שביצעה את

לצד פעילויות ההכשרה והאימונים של כלל כוחות הצבא לקראת מלחמה גבוהת עצימות "קלסית", נאלץ צה"ל להמשיך לבצע פעילויות ביטחון שוטף רבות, החל מפעילויות על קו התפר ושמירה על הגבול וכלה בהפעלת כוחות רבים למבצעים יזומים

סרן יואב
טי"פ הודסה
פעילות פתק

סרן ניר
טי"פ טנייה
פעילות נור

הקונוונציונלי הנשקף ממדינות ערב.⁴ הכשירויות האלה כללו: יכולות ניווט, תנועה ופריסה; מתן סיוע אש ארטילרית לכוחות המסתערים ביום ובלילה, תפקוד תחת אש נגד-סוללה ותחת התקפה באמצעות חומרי לחימה כימיים.⁵ מובן שיחידות התותחנים נדרשו לשמור על כשירויות גבוהות בהפעלת התומ"ת,⁶ שהוא האמל"ח העיקרי והייעודי בחיל. לאחר פרוץ העימות הנוכחי נדרש חיל התותחנים לבצע הסבה ולפתח יכולות חי"ריות בסיסיות ברמה גבוהה הרבה יותר מבעבר על מנת למצות את כוח האדם בחיל ואת יכולותיו.⁷ לעומת זאת בחילות היבשה האחרים בצה"ל – שריון, חי"ר, הנדסה ומודיעין השדה – נותרו מרב הכשירויות הנדרשות לעימות קונוונציונלי מתאימות גם לפעילות בעימות נמוך עצימות: הפעלת טנקים בחיל השריון, הפעלת נשק קל ואמל"ח ייעודי בחיל הרגלים, ביצוע משימות הנדסיות למיניהן בחיל הנדסה⁸ ומשימות תצפית ומודיעין קרבי – בחיל מודיעין השדה.

עד לשנת 2002 שימשה זירת לבנון (הקו הכחול) מעין שדה אימונים לחיל התותחנים על כלל מערכיו: המערך הקני, יחידות הקישור, יחידות האיכוון והמטאורולוגיה. במהלך תקופת הפעילות בשנת 2003 ביצעו כמה מיחידות החיל תעסוקה מבצעית בעלת אופי "רגלי" על חשבון תעסוקה מבצעית ארטילרית "קלסית", כגון פעילות לאורך הגדר על גבול לבנון.⁹

כאמור, המציאות הביטחונית ברחבי המדינה והלחימה היומיומית שנדרש צה"ל לבצע מאז ספטמבר 2000 היו הרקע לתהליכי חשיבה וקבלת החלטות בצבא בכלל ובחיל התותחנים בפרט, שמטרתם להתאים את אופי ההכשרה למציאות בשטח ברמות השונות – מהשלב הבסיסי בהכשרת

כיצד אם כן יכול צה"ל ליצור פתרונות מעשיים לבעיות מבצעיות תוך פגיעה מינימלית במבנהו ובארגונו? אחת האפשרויות היא להגביר את גמישות הפעלתן של יחידות קיימות תוך הגדלת סל הכשירויות שלהן. שינוי כזה מתרחש, בין היתר, בחיל התותחנים – כפי שיוצג במאמר הזה. השינוי הזה מחולל שינוי ויוצר "מכפלת כוח" הן ליחידה עצמה ובאמצעות תהליך שרשרת מעצים את התפוקות המבצעיות ביחידות נוספות.

עיקרו של הפתרון המוצג במאמר הזה מצוי כבר ב"אבני היסוד" של תורת הלחימה היבשתית כפי שהיא כתובה בצה"ל בסעיף 60, הנקרא "לוחמה מיוחדת":

כל מקרה, אפילו חריג, שבו אפשר למלא תפקוד או תפקיד לא סטנדרטיים מסוימים על-ידי היחידות והעוצבות הסטנדרטיות באמצעות מרווח הגמישות המובנה בהן או באמצעות יחידות משנה ייעודיות המצויות בארגון התקני אינו נופל במסגרת "לוחמה מיוחדת". יחזר כי כל יחידה ועוצבה סטנדרטיות מיועדות ואמורות לתפקד בעילות סבירה ומעלה בכל צורות המלחמה ובכל סוגי הלחימה.³

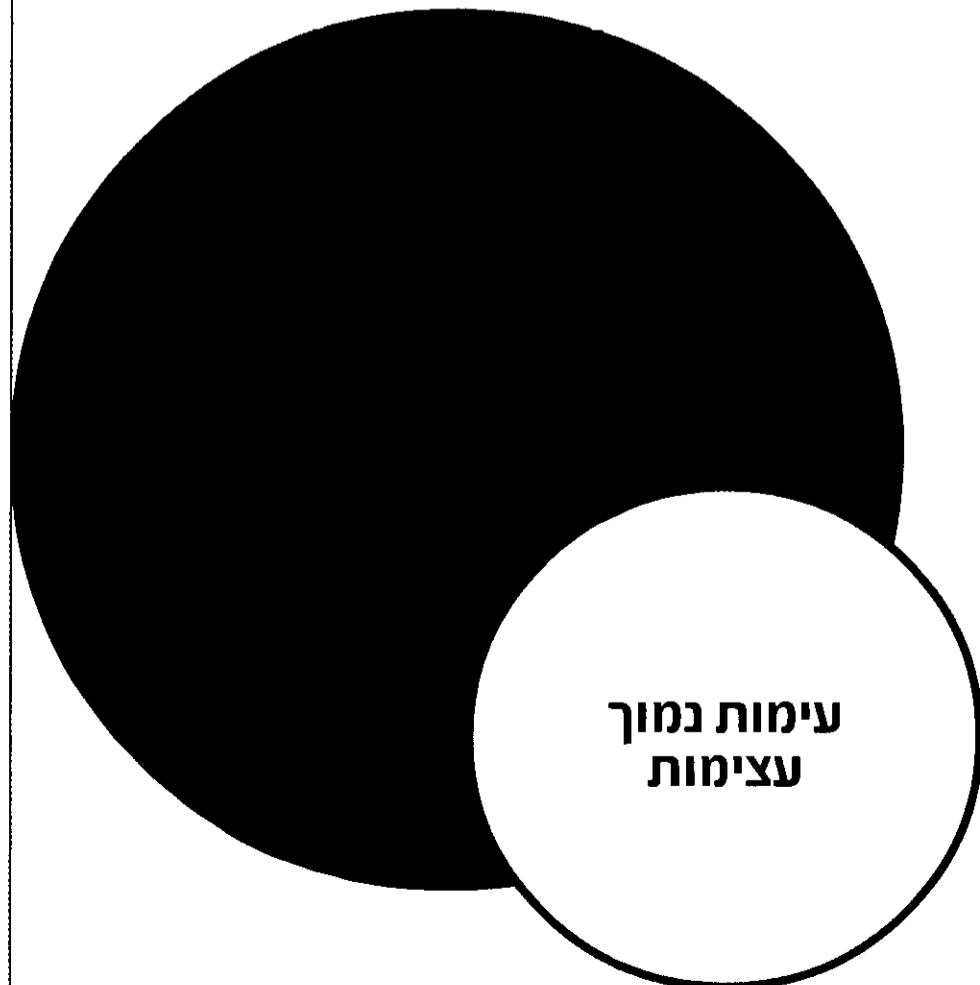
מכאן כי פעילות סטנדרטית, הנעשית לרוב על-ידי יחידות רגלים, ניתנת לביצוע על-ידי כלל יחידות הצבא – גם אלה הממוכנות והמשוריינות.

השינוי בחיל התותחנים

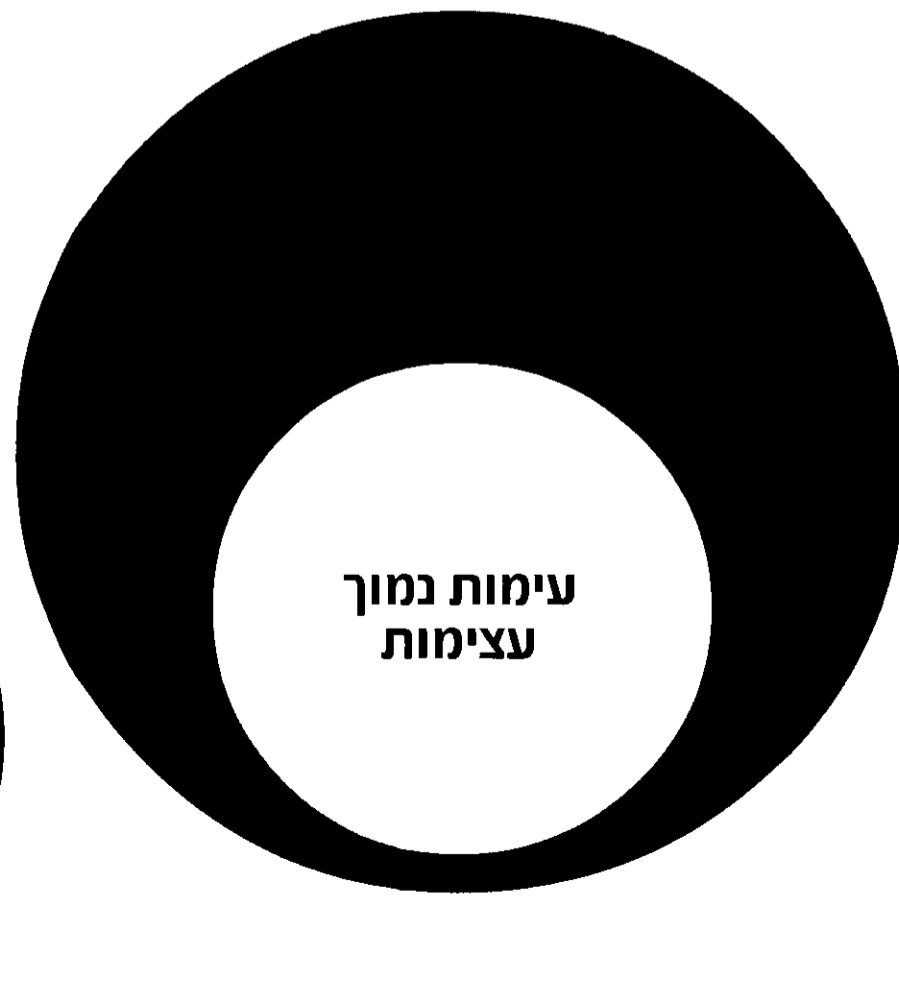
בינואר 2000 יצא לאור הכרך "כשירויות ומדדים במערך החת"ם". הכרך הזה הגדיר באופן רשמי וכולל את הכשירויות הנדרשות בחיל התותחנים החל מהלוחם הבודד ועד לרמת הסוללה והגדוד בחיל. כמו בכלל צה"ל, גם בחיל התותחנים הוגדרו הכשירויות הנדרשות כפועל יוצא מתרחיש האיום

כשירויות חיל התותחנים לעומת כשירויות חילות השדה האחרים¹⁰

חיל התותחנים

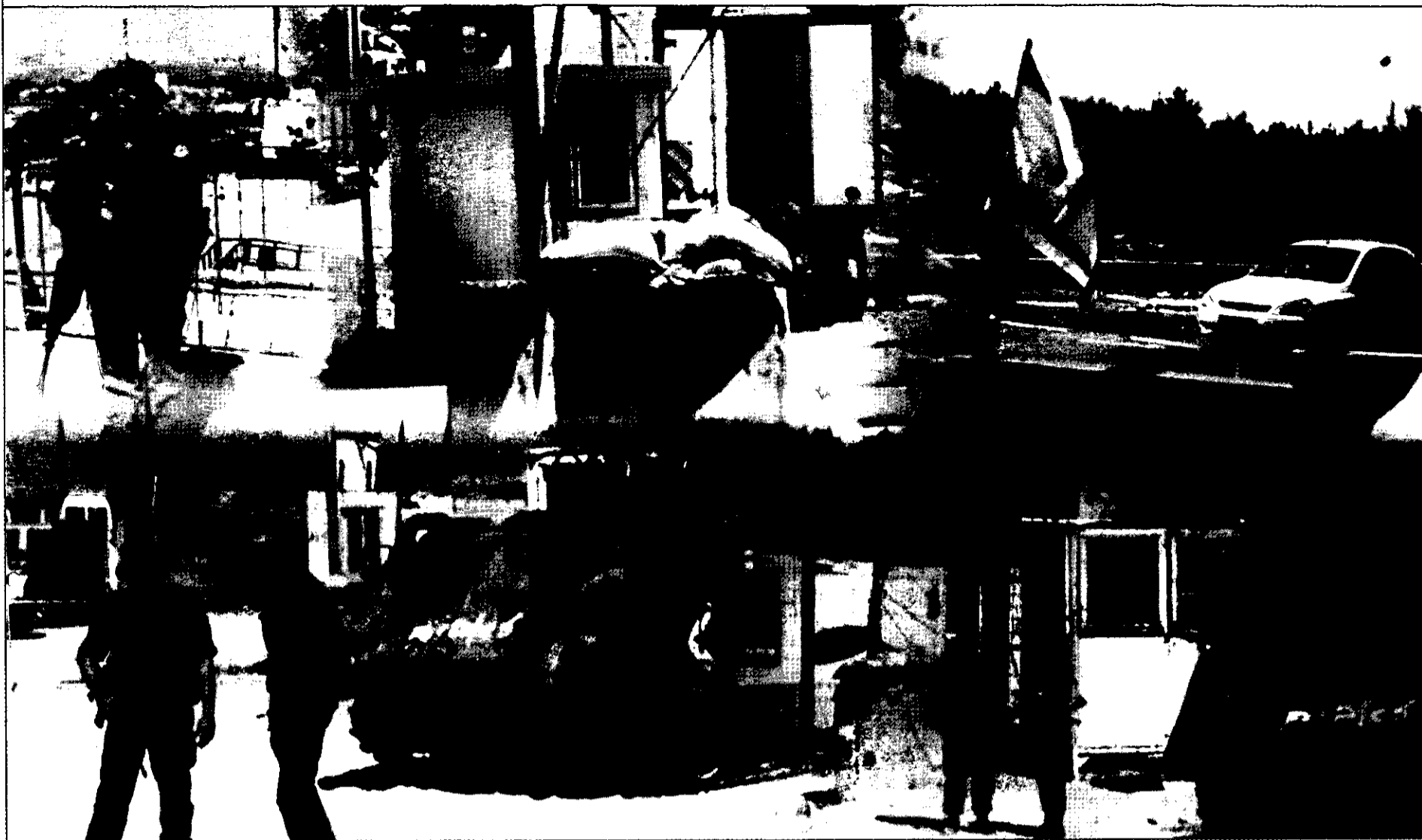
חילות השדה

עימות נמוך
עצימות

עימות נמוך
עצימות

חיילי חיל התותחנים בפעילות מבצעית באיו"ש

כתוצאה מהשינויים בהכשרתו של הלוחם בחיל התותחנים נוצר חייל המסוגל לבצע סוגים רבים של משימות באיכות סבירה ואף למעלה מכך

חי"ר אישית ויחידתית; יכולת קליעה מוגברת/משופרת; יכולת לבצע מגוון רחב יותר של פעולות כגון: מעצרים, מחסומים, פטרול רגלי ולוחמה בשטח בנוי. קצינים ומפקדי צוות נדרשים לעצמאות במשימות מבודדות, ובעקבות זאת גם שונו דגשי המנהיגות בשדרת הפיקוד בחת"ם. לשילוב הכשירויות הנדרשות האלה היו השלכות על צורת ההכשרה ועל אורכה, על האימונים ועל פעילות

יחידות הארטילריה המבצעיות.¹⁵ ההכשרה המבצע כיום ענף הכש"ל (הכשרת הלוחם), האחראי על השלב הראשוני בהכשרת התותחן בבית הספר לתותחנות השדה בשבטה, שונה מזו שבעבר בשני רבדים: הרובד הערכי והרובד המקצועי.¹⁶

ברובד הערכי עוסקים המפקדים בענף הכשרת הלוחם בהתמודדויות עם האתגרים ועם מאפייני הפעילות של

היחידות המבצעיות ובעיקר פעולה בתנאים של לחץ זמן, של חוסר שינה, של אי-ודאות ושל עומסי פעילות גבוהים. ברובד המקצועי נוספו תכנים מקצועיים חדשים וברמה גבוהה יותר כגון: טיהור חדר בשטח בנוי, תרגולת מחסום, עקרונות הלחימה בשטח בנוי עד רמת החוליה.¹⁷ הפרק המרכזי בהכשרה הבסיסית הוא הרובאות האישית ורמת תפעול הנשק. בפרק הזה בוצעה עבודת מטה נרחבת, שבמסגרתה בוצעו כמה פעילויות: הכשרת מדריכי קליעה

החייל, הטירונות, דרך קורס המפקדים ופרק ההשלמה החילית בקורס הקצינים¹¹ ובהמשך גם ביחידות המבצעיות שבשטח.¹²

בעבר כללו פרקי ההכשרה למיניהם – טירונות, "מקצועות" (פרק התותחנות הבסיסית) וקורסי הפיקוד (קורס מפקדי הצוותים וקורס הקצינים) – הכשרה בסיסית

ומינימלית בתכנים של חי"ר ושל רובאות. יחידת תותחנים, לדוגמה, נדרשה אך ורק לכשירות בסיסית לצורך אבטחה עצמית בפריסה מבצעית – וגם זאת רק ברמת הכשירויות של הגדוד.¹³ נוסף על כך בוצעו שינויים גם ביחידות המבצעיות, הכוללים אמל"ח חדש יותר כגון: רובי M-16, מקלעי "נגב" ורובי קליעה מדגם A-3.¹⁴

המציאות החדשה, שנוצרה

בעקבות העימות נמוך העצימות, הפכה להכרחי את הצורך לעדכן ולהגדיר מחדש את מרכיבי תפקידיהם של החייל, של המש"ק ושל הקצין בחיל התותחנים ואת משימותיהם: המש"ק נדרש – נוסף על מילוי תפקידו כמפקד צוות ארטילרי – להוביל משימות בעלות אופי חי"רי. באופן דומה נדרש הקצין להוביל משימות בעלות אופי חי"רי נוסף על המשימה הקלסית: לפקד על פלגת תותחים במשימות אש ארטילרית. הכשירויות שנוספו ליחידות התותחנים כוללות: כשירות

**המציאות החדשה, שנוצרה
בעקבות העימות נמוך
העצימות, הפכה להכרחי את
הצורך לעדכן ולהגדיר מחדש את
מרכיבי תפקידיהם של החייל,
של המש"ק ושל הקצין בחיל
התותחנים ואת משימותיהם**

אורגניים, סיוע מיחידות חוץ המתמחות בקליעה ובצליפה, עדכון "סרגל" הקליעה והצליפה, הגדלת הנפח של אימוני הקליעה ועוד.

נוסף על כך הוכנסו תוכני אימון בנושאי ההתמודדות עם האויב: מסלולי פרט וחוליה באש, אימון טקטי בשטח בנוי, "ימי מלחמה" ומסעות ארוכים וקשים יותר.¹⁸ בהכשרת המפקדים והקצינים הוכנסו שינויים נוספים כגון: פיקוד על מחסום, על סיור ועל מוצב; שופרו והוגברו יכולות הניווט בדגש על ניווט על-פי תצלומי אוויר; טכניקות לחימה בעימות המוגבל וכשירות הפעלה של אמל"ח ייעודי (מקלעים ורובי צליפה וקליעה).¹⁹ ככלל, לכל שלב בהכשרת הלוחם בחיל התותחנים – מהיותו טירון ועד היותו מפקד וקצין – נוספו לא רק תכנים אלא גם זמן כולל בהכשרה. בשלב הטירונות והמקצועות נוספו שבועות אימון, והושם דגש על תכנים ברמה גבוהה יותר השייכים לעימות המוגבל. הכשרת התותחן בתומ"ת נעשית באופן בסיסי יותר ובעת הצורך, על-פי הערכת המצב הקונקרטי, ניתן להעלות את הכשירות הארטילרית הנדרשת באימון מקיף ובזמן קצר במסגרת תוכניות ההיערכות של צה"ל למלחמה. על-ידי כך יכולות להישמר הכשירות המינימליות הנדרשות ליחידות התותחנים במשימות ארטילריות לצד יצירת כשירות נוספות דחופות יותר ורלוונטיות יותר לעימות הנוכחי ושמירתן לאורך זמן.²⁰ נוסף על כך גם ביחידות המבצעיות החלה הכשרת הלוחמים ללחימת חי"ר. היחידות הוציאו מתוכן צוותים ופלגות לקורסים ולהשתלמויות בתחום העימות המוגבל תוך כדי הפעילות המבצעית השוטפת ונוסף על ביצוע אימונים ורענונים ארטילריים.²¹

התוצאה: "אפקט הדומינו"

כתוצאה מהשינויים בהכשרתו של הלוחם בחיל התותחנים נוצר חייל ורסטילי, כלומר חייל המסוגל לבצע סוגים רבים של משימות באיכות סבירה ואף למעלה מכך. יחידת תותחנים מסוגלת כיום לבצע משימות דוגמת פשיטה, חסימה, מעצר וסיור בתצורה רגלית, וזאת לצד יכולת לבצע משימות אש ארטילרית בהתאם לייעודה העיקרי. הדבר נכון בכל הרמות – מהחייל הבודד ועד לרמת היחידה. יחידת תותחנים יכולה אפוא כיום לתפוס באופן יעיל את מקומה של יחידת חי"ר פשוטה ולמלא את משימותיה בלי לזנוח את שורשיה המקצועיים. הדבר מאפשר להפנות יחידות חי"ר ממשימות פשוטות, יחסית, למשימות מורכבות יותר, הדורשות ידע מעמיק יותר והכשרה יסודית הרבה יותר. הכשירות האלה כוללות את צורות הלחימה הבסיסיות: הגנה, התקפה, התקדמות ורדיפה, נסיגה והשהיה, מארב ופשיטה. נוסף על כך כוללות כשירות החי"ר גם פעולות וטכניקות לחימה שהיו שמורות בעבר ליחידות מיוחדות, ובהן לחימה נגד גרילה.²² המשך הרצף יביא להשפעה דומה על יחידות מיוחדות, שטרם העימות ביצעו משימות חי"ר רגילות: לוחמה בשטח בנוי, מעצרים, פשיטות ומבצעים יזומים. הדבר יגרום לא רק למיצוי הכוח ביחידות הייעודיות

– במקרה הזה יחידות החי"ר והיחידות המיוחדות – אלא יביא לעלייה באמונתם וביכולתם לבצע את הפעולות האלה.²³

את השינויים שהונהגו בחיל התותחנים ניתן ליישם גם ביחידות אחרות. השינויים האלה יובילו למיצוי כוחן של היחידות בצה"ל, ויפנו את זמנן ואת כישוריהן של יחידות אחרות לביצוע פעילויות שלהן הוכשרו במיוחד בצורה יסודית.

בעימות הנוכחי נראה כי הפעילות בתצורה הרגלית מהווה נתח משמעותי מכלל הפעילויות הנדרשות, אולם כאשר אופי הפעילות הנדרש ישתנה, יאלצו צה"ל ויחידותיו להגדיר מחדש את משימותיהם ואת הכשירות הנדרשות כדי לעמוד בהן.

הערות

1. סא"ל בועז זלמנוביץ', "הקמת יחידות מיוחדות בלוחמה נמוכת עצימות", מערכות 369, פברואר 2000, עמ' 32
2. שם, עמ' 33
3. מסמך פנימי בצה"ל
4. סא"ל יוסי כהן, "הכשרת יחידות שאינן חי"ר ללחימה בעימות מוגבל: תפיסת אימונים כוללת" – מסמך פנימי בצה"ל
5. "כשירות ומדדים במערך החת"ם", מסמך פנימי בצה"ל - תומ"ת – תותח מתנייע
6. סא"ל יוסי כהן, שם
7. חיל ההנדסה התמודד אף הוא עם שינויים בכשירותיו בעקבות אופי הלחימה בעימות מוגבל.
8. "רצף ההכשרה בעימות מוגבל" – מסמך פנימי בצה"ל
9. סא"ל יוסי כהן, שם
10. סא"ל קובי פאור, "לוחם חת"ם מקצועי ואיתן", אש השדה, גיליון מס' 2, יוני 2000, עמ' 23
11. סרן אמיר, ראיון בנושא "האימונים בגדוד החת"ם", 24 באפריל 2004. סרן אמיר הוא מפקד סוללה מבצעית בגדוד חת"ם.
12. "כשירות ומדדים במערך החת"ם"
13. סא"ל שיין כהן, ראיון בנושא "השינויים בחיל התותחנים בעקבות העימות המוגבל", 4 באפריל 2004. סא"ל כהן היה רע"ן כשירות בתח"מ בשנים 2000-2002.
14. סא"ל יוסי כהן, שם
15. סא"ל קובי פאור, שם
16. "רצף ההכשרה"
17. סא"ל קובי פאור, שם
18. "רצף ההכשרה"
19. סא"ל שיין כהן, שם
20. סרן אמיר, שם
21. סא"ל גדי בראון, "כשירות נדרשות מיחידות ומבעלי מקצועות החי"ר: הוראת ארגון וכשירות" – מסמך פנימי בצה"ל
22. תורת לחימת היבשה: "אבני יסוד" – מסמך פנימי בצה"ל
- 23.

